

Սարգիս Արմենակյան

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ՀՈՍՄԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՈՆԵՑԳՅԻԱՅԻ ԱՌԱՆՁՆԱՏԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱՐԵՎԱՏՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՅՈՒՄ

Ուսումնասիրելով հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիայի հիմնախնդիրը միջնադարյան Եվրոպայում՝ հետազոտողներն ամենից առաջ շեշտադրում են ռեցեպցիայի հիմնախնդիրը Գերմանիայում¹: Գրականության մեջ նշվում է, որ գերմանական միապետները հանդիսանում են հռոմեական կայսրերի իրավահաջորդներ և ողջ քրիստոնեական աշխարհի տիրակալն ու պաշտպանը²:

Գերմանիայում ընդօրինակված կամ վերափոխված հռոմեական իրավունքը տեսականորեն և գործնականորեն գոյություն ունեցավ մինչև 1900 թվականը, այսինքն՝ մինչև Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը: Ի դեպ, Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի (1896 թ.) հիմնական աղբյուրներից էր նաև հռոմեական իրավունքը և իրավական դոկտրինը³:

Հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան լայն տարածում ստացավ նաև Ֆրանսիայի հարավային շրջաններում, իսկ հյուսիսային շրջաններում շարունակում էին գործել տեղական սովորույթային նորմերը: Այս առումով հարկ է նշել, որ հռոմեական իրավունքը աղբյուր է հանդիսացել նաև ֆրանսիական քաղաքացիական օրենսգրքի (1804 թ.) համար, որը կոչվում է նաև Նապոլեոնի օրենսգիրք (Նապոլեոն Բոնապարտն անմիջական մասնակցություն է ցուցաբերել ֆրանսիական քաղաքացիական օրենսգիրքը կազմելիս, հատկապես ժառանգման նորմերը ձևակերպելիս):

Նապոլեոն Բոնապարտը հաճախ ընդգծում էր իր քաջատեղակությունը Հուստինիանոս կայսր օրենսդրությանը⁴:

Ֆրանսիայի քաղաքացիական օրենսգիրքը էական ազդեցություն ունեցավ Եվրոպայի և աշխարհի շատ երկրների քաղաքացիական օրենսգրքերի մշակման գործընթացում⁵:

Հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան (ընդօրինակումը) այնուհետև լայն տարածում ստացավ Իսպանիայում, Պորտուգալիայում, Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրներում:

Ընդհանրապես, ռեցեպցիա՝ նշանակում է ընդօրինակել, փոխառել, վերարտադրել և այլն, իսկ հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիա նշանակում է ընդօրինակել (փոխառել) ոչ թե Հին Հռոմում ժամանակին գործադրված իրավունքի նորմերը, այլ իմաստավորման և վերամիավորման եղանակով փոխառել հռոմեական իրավունքի սկզբունքները, իրավադրույթները, իրավական կոնցեպցիաները, դոկտրինները, մոտեցումները, նախադեպերը, որոնք պայմանական փորձաքննություն են անցել իրենց զարգացման երկարաձիգ դարերի ընթացքում: Մեր կարծիքով, հենց հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիայի էության և սոցիալ-իրավական նշանակությունը դա է:

Հիմնվելով քաղաքակրթության պարտաձև զարգացման թեզիսի վրա և դիտելով իրավունքի ձևափոխումների քաղաքակրթական գործընթացների համատեքստում՝ մենք իրավունք ունենք ենք դիտել հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան որպես մի երևույթ, որը ներքուստ բնորոշ է նախորդ քաղաքակրթությունների մշակութային արժեքների «վերածննդին» մարդկային պատմության զարգացման յուրաքանչյուր փուլում: Անհրաժեշտ է

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2019 5 - 6 (239-240)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ընդգծել, որ ռեցեպցիան չի կարելի շփոթել «ռեստավրացիայի» (վերականգնման) կատեգորիայի հետ, քանզի վերջինս նշանակում է որևէ բանի, օրինակ, արվեստի ստեղծագործությունների, պատմական հուշարձանների վերականգնում նախաստեղծ վիճակում⁶:

Արտաբուստ այս կատեգորիաները շատ մոտ են միմյանց, սակայն գոյություն ունեն և որոշակի տարբերություններ: Այսպես, ռեցեպցիայի նպատակն է (և, ըստ էության, վերջնական նպատակը) մշակույթի, իրավունքի ոլորտում հին հենքի վրա որևէ նոր բան ստեղծելը: Եթե նույնիսկ դա կատարվում է, օրինակ, այս կամ այն գաղափարների, լուծումների, իրավական նորմերի ուղղակի փոխառման ձևով, որպես արդյունք հանդես է գալիս նոր որակի արգասիք, հասարակական զարգացման նոր պարույրի ընթացքում առաջացող, ձևավորվող մի ինչ-որ նոր բան:

Ինչ վերաբերում է ռեստավրացիային, ապա այն հետապնդում է, ինչ-որ բանի նախնական վիճակում վերականգնելու նպատակ, առանց որևէ փոփոխությունների կամ հավելումների, համեմայն դեպս առանց այնպիսի հավելումների, որոնք կարող են խաթարել սկզբնական նյութի բնութագիրը կամ նախաստեղծ վիճակը:

Վերոհիշյալը հաշվի առնելով՝ հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան կարելի է բնութագրել որպես հետագա քաղաքակրթությունների զարգացման ընթացքում նրա հիմնական սկզբունքների և դրույթների ու ոգու ընկալում և վերածնունդ:

Որպես հասարակական կյանքի խոշոր և բարդ երևույթ, որպես հին աշխարհի, միջնադարի և նոր ժամանակվա իրավական զարգացման կապող օղակ՝ հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան միշտ գրավել էր և դեռ երկար ժամանակ գրավելու է բոլոր նրանց ուշադրությունը, ովքեր հետաքրքրվում են իրավունքով և նրա պատմությամբ: Թե ռեցեպցիան կոնկրետ կենսական պահանջի արդյունք է՝ հենց

այդ պահանջի բավարարմանը նպատակաուղղված: Այն ոչ թե իրավական ինքնուրույն զարգացման հակաթեզ է, այլ նրա զարգացումը խրախուսող և արագացնող գործոն:

Ռեցեպցիան բացատրվում է որպես հռոմեական իրավունքի նորմատիվային, գաղափարատեսական այն բովանդակության գործողության վերականգնում (ընտրություն, փոխառում, վերամշակում և յուրացում), որը պիտանի եղավ հասարակական զարգացման ավելի բարձր աստիճանի՝ նոր հարաբերությունների կարգավորման համար: Հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիան ոչ թե առանձնակի, միանվագ իրադարձություն էր, այլ բարդ և բազմաստիճան գործընթաց: Նրա առաջին քայլերն էին հռոմեական իրավունքի ուսումնասիրումը, հիմնական բովանդակությունը անցյալի փորձի օգտագործումը նոր իրավունքի ստեղծման գործում:

Ընդհանրապես իրավունքի ընդօրինակումը հասարակության իրավական պահանջմունքների արդյունք է⁷: Այն կարևոր գործոն և խթանիչ է ազգային ինքնավար իրավական համակարգերի զարգացման համար:

Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակումը միանգամայն իրադարձություն չէ, այլ իրենից ներկայացնում է բարդ և բազմաստիճան գործընթաց:

Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման բարդ գործընթացն անցել է երկարատև ժամանակաշրջան և միշտ փուլերով: Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման փուլերը միմյանցից սահմանազատվում են ոչ միայն ըստ ժամանակաշրջանների, այլև ընդօրինակման եղանակներով, նորովի մեկնաբանման և իմաստավորման, ինչպես նաև գործնական, կիրառական նպատակներով:

Ելնելով վերոնշվածներից՝ մասնագիտական գրականության մեջ հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման գործընթացը ընդունված է ստորաբաժանել հետևյալ շրջանների՝ առաջին փուլ 11-15-րդ դա-

րեր, երկրորդ փուլ՝ 16-17-րդ դարեր և երրորդ փուլ՝ 18-19-րդ դարեր:

Հռոմեական իրավունքի ընդօրինակման առաջին փուլին բնութագրական է հռոմեական իրավունքի հետազոտությունն Իտալիայի քաղաքների ուսումնական կենտրոններում, որը կրում էր ճանաչողական բնույթ և գործնական նպատակներ չէր հետապնդում: Երկրորդ փուլին բնորոշ է հռոմեական իրավունքի տարածվելն արևմտավրոպական մի շարք երկրներում, որտեղ դրա հետազոտությունը զուգորդվում էր տվյալ պետությունների դատավորների կողմից այդ իրավունքի ընդօրինակմանը և կիրառմանը: Վերջապես երրորդ փուլում առավել խորությամբ և բազմակողմանի վերամշակվում է ողջ հռոմեական իրավունքի ժառանգությունը, որը հիմք է հանդիսանում նոր ժամանակների պահանջներին համարժեք քաղաքացիական օրենսդրության ձևավորման և դրանց համակարգման համար:

Ընդհանուր առմամբ կարելի է նշել, որ հռոմեական մասնավոր իրավունքի ռեցեպցիան, անկախ իր տեսակներից և ձևերից, հանդիսացել է եվրոպական երկրների մեծ մասի իրավական համակարգի ստեղծման հենք և ծառայում է որպես ժամանակակից Եվրոպայի ընդհանուր իրավունքի ձևավորման հիմք:

Ընդհանրապես հարկ է ընդգծել մի շարք կարևոր հանգամանք, որ չզիտես

ինչու, հետազոտողների կողմից լուրջ ուշադրության մինչև այժմ չի ստացել: Խոսքը հետևյալի մասին է.

Միջնադարյան Եվրոպայում հռոմեական իրավունքի ուսումնասիրությունը խթան հանդիսացավ նրա ռեցեպցիայի (ի թիվ այլ սոցիալ-տնտեսական հանգամանքների) համար, իր հերթին հռոմեական իրավունքի ուսումնասիրությունը Բոլոնիայում, Փարիզում, Օքսֆորդում և այլուր, հիմք հանդիսացան եվրոպական նոր բարձրագույն հաստատությունների՝ համալսարանների ձևավորման համար, օրինակ՝ Բոլոնիայի, Փարիզի, Օքսֆորդի համալսարանները ձևավորվեցին իրավաբանական ֆակուլտետների հիմքերի վրա (որը պայմանական փաստ է): Դեռ ավելին՝ համալսարանական կրթությունը և գիտությունը նպաստեցին բարձրագույն իրավաբանական դասի, այդ թվում՝ դատավորների և փաստաբանների ձևավորմանը:

Հռոմեական իրավունքը՝ հանձին ձևավորված և զարգացված համալսարանական իրավունքի, դրվեցին հռոմեական ընդհանուր իրավական համակարգի սյուները, որոնք հետագա պատմական ժամանակաշրջաններում նպաստեցին եվրոպական իրավունքի մշակույթի, իրավական ավանդույթների և իրավական չափորոշիչների ձևավորման ու զարգացման համար:

1 St'u Бернгефт Ф., Колер И., Гражданское право Германии, СПб, 1910, с. 11-12:
2 St'u Эннекиерус Л., Курс германского гражданского права. Полутом 1. Введение и общая часть. Узд. Иностран. Литературы. М., 1949, с. 28-29:
3 St'u Бергман В., Суханов Е., Введение / Германское право. 4.1. Германское уложение. М., 1996, с. 11-13:
4 Косарев А.И., Англосаксонская и рома-

но-германская формы буржуанского права. Калининград, 1977.
5 Մանրամասն տես՝ Пахман С.В., История кодификации гражданского права. Т. 1 и 2 Санкт-Петербург, 1876.
6 St'u История государства и права зарубежных стран. Том 1, Древний мир и Средние века, М., 2010, с. 292-295:
7 St'u Харитонов Е.О., Основы римского частного права, Ростов на Дону, 1999.

RESUME - РЕЗЮМЕ

PECULIARITIES OF RECEPTION OF ROMAN LAW IN WESTERN EUROPE

Sargis Armenakyan
*PhD Student of the Institute of Philosophy, Sociology
and Law of NAS RA*

In this scientific article the author thoroughly discusses issues concerning the borrowing of Roman law (reception) in Medieval Europe. The article emphasizes the role and meaning of Roman law in the formation of the European law.

The Roman right was formed from the 5th century BC to the 6th century BC. Roman law was the most advanced legal system in the ancient world. Today's European law system is based on the basic ideas, institutions and principles of ancient Roman law.

Reception / reception- imitation, transportation / of the Roman right occurred in Europe in 11-13 centuries and The Pan-European legal system has begun to be formed in those centuries.

Roman right is the basis for modern civilian codes, including the French Civil Code, which is still used /1804 Napoleon's Code/.

Keywords: law, legislation, borrowing, Roman law, European law, common law.

ОСОБЕННОСТИ РЕЦЕПЦИИ РИМСКОГО ПРАВА В ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЕ

Саргис Арменакян
*Соискатель Института философии,
социологии и права НАН РА*

В данной научной статье детально рассматриваются вопросы, касающиеся рецепции римского права (заимствования) в Средневековой Европе. Подчеркивается роль и значение римского права в формировании общеевропейского права.

Известно, что римское право формировалось в VI-V века до нашей эры. Римское право было наиболее развитой правовой системой древнего мира. Современная европейская система права основана на основных идеях, институтах и принципах древнеримского права.

В Европе рецепция (рецепция – принятие, усвоение) Римского права применялась в XI-XIII веках. Именно в этот период формировалась общеевропейская правовая система.

Римское право стало основой для современных гражданских кодексов, в том числе Гражданского кодекса Франции, который используется до сих пор.

Ключевые слова: право, законодательство, заимствование, римское право, Европейское право, общее право.

Բանալի բառեր - իրավունք, օրենսդրություն, ընդօրինակում, հռոմեական իրավունք, Եվրոպական իրավունք, ընդհանուր իրավունք:

Ս. Արմենակյան – ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ, էլ. փոստ՝ sargisarmenakyan@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 07.05.2019, տրվել է գրախոսության՝ 25.04.2019, երաշխավորվել է ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետախրավական հետազոտությունների բաժնի վարիչ, ի.գ.դ., պրոֆեսոր Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 17.07.2019